

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 18 (31)

Суми – 2019

**SECTION 8
JUDICIARY; LAW ENFORCEMENT AGENCIES;
PROSECUTOR AND LEGAL OFFICE**

**СЕКЦІЯ 8
СУДОУСТРІЙ, ПРОКУРАТУРА Й АДВОКАТУРА**

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2019.i18.p110>

ПРОКУРОР НА ЕТАПІ ПІДГОТОВКИ ДО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ ПІСЛЯ СУДОВОЇ РЕФОРМИ 1864 РОКУ

*Горбачов Василь Павлович,
кандидат юридичних наук, доцент
адвокат Донецької обласної колегії адвокатів*

У статті розглянуто нормативне регулювання та практика діяльності прокуратури Російської імперії на етапі підготовки до судового розгляду кримінальних справ після судової реформи 1864 року. Реалізація прокуратурою повноважень, наданих їй на цьому етапі, впливала на подальший хід кримінального процесу.

З усіх питань, що виникали під час підготовки до судового засідання, прокуратура давала свої висновки, без яких суд не мав права ухвалювати свої рішення. Порівняно з підсудними та іншими особами, які брали участь у справі, прокуратура мала переваги в питаннях виклику до суду свідків та експертів. Прокурор складав список осіб, які підлягали виклику до суду, а в подальшому мав право додатково викликати нових свідків. При цьому прокурор не зобов'язаний був вказувати, для з'ясування яких обставин він викликав нових свідків. А суд не мав права відмовити прокурору у виклику вказаних ним осіб. На відміну від цього права сторони захисту були обмежені 7-денним терміном для подачі клопотань про виклик додаткових свідків і обов'язком вказувати, для з'ясування яких обставин викликаються нові свідки. А суд міг відмовити стороні захисту в задоволенні таких клопотань. Прокуратура брала участь у вирішенні питань про відвід суддів. З цього питання прокурор надавав свій висновок. Крім цього він мав право відводити суддів. Однак особи, які брали участь у справі, не мали права відводити прокурора від участі у справі. За наявності підстав прокурор мав взяти самовідвід від участі у справі. Прокуратура мала певні повноваження впливати на практику проведення закритих судових засідань. Вона давала свої висновки про розгляд справ у закритих або відкритих судових засіданнях, а також опротестовувала рішення судів, які не погоджувалися з пропозиціями прокуратури. Прокурори пропонували суду проведення закритих судових процесів за своєю ініціативою або за вказівками міністра юстиції.

Ключові слова: прокуратура, суд, підсудний, гласність, відвід судді, свідок, судова реформа 1864 року.

Gorbachov V. P. Prosecutor at the stage of preparation for court proceedings in criminal cases in the Russian Empire after the judicial reform of 1864. The article analyzes the normative regulation and practical activity of the Prosecutor's office of the Russian Empire at the stage of preparation for court proceedings in criminal cases after the judicial reform of 1864. The implementation by the prosecutor of the powers granted to him at this stage was influencing the further course of the criminal process.

On all issues that arose in preparation for the trial, the Prosecutor's office gave its conclusions, without which the court had no right to make its decisions. In comparison with the defendants and other persons involved in the case, the Prosecutor's office had advantages in questions of calling witnesses and experts to court. The Prosecutor made the list of persons who were subject to a summons to court, and later had the right to additionally call new witnesses. At the same time the Prosecutor was not obliged to indicate, for clarification of what circumstances he called new witnesses. And the court had no right to refuse to the Prosecutor to call the persons indicated by him. In contrast to this, the rights of the party of the defense were limited to a 7-day period for filing requests to call additional witnesses and the obligation to indicate the circumstances for which new witnesses were called. But the court could refuse to the party of the defense to satisfy such petitions. The Prosecutor's office took part in the decision of questions on challenge of judges. On this issue, the Prosecutor gave his conclusion. In addition, he had the right to challenge of the judges. However, the persons involved in the case did not have the right to challenge of the Prosecutor from participation in the case. If there were grounds, the Prosecutor should to recuse himself from participation in the case. The Prosecutor's office had certain powers to influence the practice of holding closed court sessions. It gave her conclusion on the consideration of cases in closed or open court sessions, and also appealed against the decisions of the courts, which did not agree with the proposals of the Prosecutor's office. Prosecutors proposed that the court conduct closed trials on their own initiative or on the instructions of the Minister of justice.

Keywords: Prosecutor's office, court, defendant, publicity, challenge of the judge, witness, judicial reform of 1864.

Постановка проблеми. На сучасному етапі реформування прокуратури України однією з умов прийняття ефективних рішень є вивчення історичного досвіду. Важливим етапом у розвитку прокуратури стала судова реформа 1864 року в Російській імперії, до складу якої входили території сучасної України. В результаті реформи діяльність прокуратури була обмежена в основному судовою сферою, а на результати судового розгляду кримінальних справ багато в чому впливала діяльність прокуратури на початковому етапі судового провадження. Тому вивчення цієї діяльності прокуратури є важливим завданням дослідників.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання діяльності прокуратури на етапі підготовки до судового розгляду кримінальних справ в дореволюційний період відображалися в різних навчальних виданнях, а також у дослідженнях В. Даневського, Г. Джаншієва, А. Коні, М. Королькова, М. Муравйова, Н. Недошивіної, В. Случевського, В. Соболевського, О. Чайковського, І. Щегловітова та ін. У радянський період і на сучасному етапі діяльність прокуратури в судових стадіях досліджували В. Бессарабов, В. Галузо, О. Звягінцев, О. Іванова, С. Казанцев, В. Клочков, Р. Савуляк, В. Сухонос та ін. Певні аспекти діяльності прокуратури знайшли відображення в роботах К. Краковського, М. Немитіної, П. Щербини, О. Ярмиша та інших дослідників. Проте в цих роботах недостатньо розкрита діяльність прокуратури саме на початковому етапі кримінального судового провадження.

Мета статті. У зв'язку з цим метою статті є вивчення нормативного регулювання та практики діяльності прокуратури Російської імперії на етапі підготовки до судового розгляду кримінальних справ після судової реформи 1864 року.

Виклад основного матеріалу. Після проведення в Російській імперії судової реформи судове провадження у кримінальних справах складалося з підготовчих до суду розпоряджень і судового розгляду справ, який включав початкові дії під час відкриття судового засідання, судове слідство, дебати сторін, постанову і оголошення вироку.

На підготовчому етапі до судового засідання прокуратура виконувала наглядову функцію і мала низку повноважень, які впливали на подальший порядок і хід кримінального процесу. Під час підготовчих до судового засідання дій загальні та військові суди з усіх виникаючих питань постановляли ухвали лише після заслуховування висновків прокурора (ст. 555 Статуту кримінального судочинства, ст. 663 Військово-судового статуту, ст. 654 Військово-морського судового статуту). Крім того, на прокурора були покладені й інші повноваження: він викликав до суду додаткових свідків, брав участь у вирішенні питань про відвід суддів, впливав на вирішення питання про проведення закритих судових процесів і т. п.

Одним з питань, яке вирішувалося на підготовчому етапі, був виклик до суду свідків і експертів. В цьому відношенні прокуратура мала ширші права, ніж сторона захисту.

Список осіб, яких прокурор вважав за необхідне викликати в судові засідання, він додавав до обвинувального акту. А на етапі підготовки до судового розгляду справи прокурор мав право вимагати виклику до суду додаткових свідків та експертів, не зазначених ним у первісному списку. При цьому суд не мав право відмовити прокурору у виклику як свідків, зазначених ним у обвинувальному акті, так і додаткових свідків, зазначених в особливій вимозі, пред'явленій під час підготовчих до суду розпоряджень (ст. 573 СКС, ст. 679 ВСС, ст. 670 ВМСС). Це пояснювалося тим, що, за роз'ясненням Урядуючого Сенату, прокурор на цьому етапі ще не був стороною процесу, у права якої він вступав тільки з відкриттям судового засідання. А до цього він виконував наглядову функцію, і тому його вимоги повинні були безумовно виконуватися головою суду без їх передачі на розсуд суду [1, с. 199]. Перешкодою до виклику свідка на вимогу прокурора, заявлену до відкриття судового засідання, не могла бути навіть та обставина, що свідок був виключений із списку судовою палатою при затвердженні обвинувального акту [2, с. 267]. І на практиці були приклади, коли прокурори викликали до суду таких виключених палатою свідків [3, с. 444].

Право прокуратури викликати додаткових свідків, не зазначених у первісному списку, В. Случевський розцінював як «цінний коректив прокурорської роботи» [4, с. 231]. Однак, як показали в 1895 році ревізії, на практиці такий виклик додаткових свідків був порівняно рідкісним явищем (наприклад, коли після виклику підсудним додаткових свідків виникала необхідність спростування їх показань; коли обвинувальний акт склав один працівник прокуратури, а підтримання обвинувачення доручено іншому працівнику, який вважав складений список свідків неповним) [3, с. 397-398].

Вимоги прокурора про виклик до суду додаткових свідків мали низку переваг перед вимогами осіб, які брали участь у справі: 1) вони не обмежувалися строками; 2) прокурор не був зобов'язаний вказувати, для з'ясування яких саме обставин він викликав того чи іншого свідка; 3) вимога прокурора про виклик нових свідків підлягала безумовному задоволенню без оцінки судом важливості обставин, які підлягали з'ясуванню у таких свідків [5, с. 382]. Сучасники зазначали, що таке положення суперечило принципу рівноправності сторін у кримінальному процесі. Тому висловлювалися пропозиції зрівняти в цій стадії процесу права прокуратури та осіб, які брали участь у справі [6, с. 177-178, 189].

Для підсудного та інших осіб, які брали участь у справі, був встановлений 7-денний строк для заяви

про виклик свідків у доповнення до списку свідків, викликаних прокурором; після закінчення цього терміну вони могли викликати нових свідків тільки за нововиявленими обставинами. А для прокурора час пред'явлення вимоги про виклик додаткових свідків, не зазначених у первісному списку, обмежувався тільки тією умовою, щоб ця вимога була пред'явлена до закінчення підготовчих до суду розпоряджень, тобто до відкриття судового засідання [5, с. 382-383].

Особи, які брали участь у справі, у разі виклику ними нових свідків, не допитаних на попередньому слідстві, повинні були вказувати обставини, для з'ясування яких викликалися ці особи, а суд вирішував це питання з урахуванням важливості цих обставин. На відміну від цього прокурор не був зобов'язаний вказувати такі обставини. Ревізії, проведені в 1895 році, показали, що в значній більшості судових округів у разі виклику нових свідків прокуратура не вказувала зазначені обставини [3, с. 442-443].

На думку законодавця прокурор повинен був викликати до суду всіх свідків, чий показання могли встановити істину, а не тільки тих, чий показання підтверджували обвинувачення. Однак на практиці прокуратура викликала до суду в основному свідків обвинувачення, а випадки виклику прокурором свідків захисту були рідкісними [3, с. 397, 399]. Такий підхід ставив під сумнів неупередженість прокуратури. За твердженням сучасників, прокуратура переслідувала в більшості випадків мету обвинувачення підсудного, а в інтересах обвинувачення було надання захистові «можливо меншого простору». Таке положення створювало можливість зловживань. Із тактичних міркувань прокуратура в первісному списку могла вказати тільки маловажних свідків; у відповідь на це обвинувачений міг викликати своїх свідків; однак після закінчення 7-денного терміну прокуратура могла додатково викликати більш важливих свідків, «в противагу» яким обвинувачений вже не мав права додатково викликати своїх свідків [7, ст. 2053, 2055]. Щоб усунути нарікання на адресу прокуратури у зазначених порушеннях, міністр юстиції 15 лютого 1916 року направив прокурорам циркуляр № 6999, який вимагав від них, щоб у доданих до обвинувальних актів списках свідків з вичерпною повнотою вказувалися всі ті свідки, допит яких, на думку представника державного обвинувачення, був необхідний під час судового слідства [8, арк. 9зв.].

Важливим з практичної точки зору було питання про те, чи мав підсудний після закінчення 7-денного терміну право викликати нових свідків для спростування показань додаткових свідків, викликаних прокурором. Закон прямо не

передбачав таке право. У зв'язку з цим у теорії були як противники, так і прихильники такого права [7, ствб. 2050-2053; 4, с. 205-232]. А на практиці в деяких округах (Харківському, Полтавському, Житомирському, Луцькому та ін.) суди надавали підсудним можливість викликати додаткових свідків у протигагу свідкам обвинувачення [3, с. 443].

Відмови судів у виклику додаткових свідків захисту нерідко оскаржувалися до Сенату. У одній з таких справ кримінальний касаційний департамент Сенату 27 жовтня 1915 року роз'яснив, що після закінчення встановленого законом строку на виклик свідків, особи, які брали участь у справі, не вправі вимагати виклику нових свідків або приводити їх у судове засідання для спростування показань додаткових свідків обвинувачення; таке право вони мали тільки у випадках, якщо прокурор викликав додаткових свідків у зв'язку з нововиявленими обставинами [8, арк. 9]. Це роз'яснення Сенату викликало дискусію в пресі, бо воно порушувало принцип рівноправності сторін [7, ствб. 2049-2055; 4, с. 210]. А міністр юстиції циркуляром від 15 лютого 1916 року зобов'язав прокурорів у всіх випадках виклику ними додаткових свідків вказувати у своїх пропозиціях суду обставини, для з'ясування яких ці свідки підлягали виклику, і чи є дані обставини новими чи ні. Це було необхідно для того, щоб суд мав можливість вирішити клопотання сторони захисту про виклик додаткових свідків у протигагу додатковим свідкам обвинувачення [8, арк. 9-9зв.].

Практика показала, що прокуратура користувалася правом виклику свідків «далеко не завжди з належною обачністю» [9, с. 10]. В таких випадках суд іноді «карав» її. Наприклад, на початку 1880-х років у одній зі справ помічник військового прокурора в судовому засіданні відмовився допитувати викликаного ним же свідка у зв'язку з несуттєвістю його свідчень. Виявилось, що цей свідок помилково був включений до списку осіб, які викликалися до суду. У результаті суд постановив витрати, пов'язані з викликом цього свідка, покласти на помічника прокурора [10, с. 165].

Щодо виклику свідків до суду міністерство юстиції видало кілька циркулярів, які зобов'язували прокурорів розумно ставитися до цього питання.

Циркуляр міністра юстиції К. І. Палена № 261 від 10 січня 1877 року звернув увагу прокурорів на те, що вони дуже часто викликали в судове засідання таких свідків, показання яких не мали особливого значення для справи. Крім того, після надходження справи до суду деякі прокурори вимагали додатково викликати значну кількість нових свідків. Широке використання права

викликати свідків, крім іншого, лягало важким тягарем на державне казначейство, яке мало відшкодовувати витрати свідкам, пов'язані з їх явкою до суду. У зв'язку з цим міністр юстиції зажадав від прокурорів, щоб вони правом виклику свідків у судове засідання користувалися «з крайньою обережністю», вносячи в список свідків тільки тих осіб, показання яких мали більш або менш істотне значення для вирішенні справи [11, с. 482-483]. Така ж вимога містилась і у циркулярі міністра юстиції від 15 лютого 1916 р., який зобов'язав прокурорів не захарашувати списки свідків зайвою кількістю осіб, які мали засвідчити одні й ті ж обставини, а додаткових свідків викликати тільки у виняткових випадках [8, арк. 9зв.].

Одним з головних принципів реформованого кримінального судочинства був принцип гласності судового розгляду справ. Спочатку закон визначив вичерпний перелік справ, які могли бути розглянуті в закритому судовому процесі. Однак надалі цей перелік був розширений, крім того були визначені умови, за яких суд і навіть адміністрація на власний розсуд могли ухвалити рішення про проведення закритих судових процесів.

Питання про те, у відкритому або закритому судовому засіданні розглядатиметься справа, вирішувалося на етапі підготовки до судового розгляду. А прокуратура мала певні повноваження впливати на практику проведення закритих судових засідань. З одного боку, вона давала свої висновки щодо необхідності розгляду справ у закритих або відкритих судових засіданнях, а з іншого боку – опротестовувала рішення судів, які не погоджувалися з пропозиціями прокуратури. Наприклад, у 1881 році військова прокуратура опротестувала ухвалу Московського військово-окружного суду, який вирішив розглядати у відкритому засіданні справу за обвинуваченням одного рядового в пияцтві, недбалості по службі, в образі чергового унтер-офіцера, непокорі й замаху на втечу з-під варти зі зламванням місця ув'язнення. Суд визнав, що зазначені порушення не були важливим порушенням військової дисципліни. А протест прокуратури обґрунтовувався дозволом імператора від 10 листопада 1881 року на те, щоб усі справи про порушення військової дисципліни завжди розглядалися у закритих засіданнях [14, с. 166-167].

Крім висновків про розгляд справ у закритих засіданнях, прокуратура іноді висловлювала думку про відсутність підстав для закритого процесу. У деяких випадках така позиція прокуратури змінювала первісну думку суду про проведення закритого засідання. Однак є й приклади, коли суди розглядали справи у закритих засіданнях,

незважаючи на те, що прокурори давали висновок про відсутність підстав для цього [15, с. 92, 335].

Вплив прокуратури на розгляд справ у закритих судових засіданнях значно посилювався у зв'язку з прийняттям 12 лютого 1887 року закону, що надав міністру юстиції (який був одночасно і генерал-прокурором) право робити розпорядження про розгляд справ у закритих судових засіданнях, якщо він визнавав, що їх публічний розгляд не повинен бути допущений в цілях захисту «гідності державної влади, охорони громадського порядку або забезпечення правильного ходу судових дій» тощо. За 10 років (1894-1903 р. р.) це право міністр юстиції використав 290 разів (тобто в середньому по 29 на рік). Міністр визнавав, що це обмеження гласності кримінального суду не можна визнати нормальним, проте вважав, що воно було зумовлено важливими міркуваннями державної користі, було неминуче і часто абсолютно необхідне не тільки для спокійного відправлення правосуддя, а й для дотримання громадського спокою і безпеки [16, с. 34].

Зазначене право міністра юстиції робити розпорядження про закритий судовий розгляд справ сучасники розглядали як втручання адміністративної влади в судову діяльність [17, с. 112]. Незважаючи на це, дане право міністра передбачалося й в інших законах. Наприклад, закон від 7 червня 1904 року передбачив право міністра юстиції давати розпорядження про розгляд у закритих судових засіданнях справ про державні злочини. А за законами від 9 травня 1905 року у військовому і морському відомствах закриті процеси у справах про державні злочини повинні були проводитися за розпорядженням головного начальника військового округу, головного командира порту, військового міністра і керуючого морським міністерством.

У зв'язку з прийняттям закону від 7 червня 1904 року міністр юстиції М. В. Муравйов визнав за необхідне «усунути публічний розгляд усіх взагалі справ» про державні злочини (хоча закон цього не передбачав) і 28 серпня 1904 року секретним циркуляром № 78 зобов'язав прокурорів судових палат завчасно пропонувати судовій палаті про закриття дверей судового засідання на весь час розгляду таких справ. Якщо ж судова палата ухвалювала рішення про публічне слухання справи, то про це прокурор повинен був повідомити до міністерства юстиції зі своїм висновком про застосування порядку закриття дверей судового засідання за розпорядженням міністра юстиції [18, с. 102].

Однак 11 травня 1906 року ці циркуляри були скасовані новим міністром юстиції І. Г. Щегловітовим, який визнав, що обмеження

публічності судового розгляду справ про державні злочини, крім випадків особливо зазначених у законі від 7 червня 1904 р., повинно допускатися не по всіх безумовно справах зазначеної категорії, а тільки в тих випадках, коли це буде визнано необхідним «по ретельному обговоренні всіх обставин кожної справи окремо». У зв'язку з цим прокурорам доручено завчасно надавати судовій палаті пропозиції про закриття дверей судового засідання тільки по тих справах про державні злочини, публічний розгляд яких прокурори визнають таким, що не відповідає інтересам державного порядку і громадського спокою [18, с. 125].

5 січня 1908 р. підписано новий секретний циркуляр № 148, в якому міністр юстиції доручив прокурорам «неухильно пропонувати» судам проводити закриті судові засідання у «найбільш видатних справах» про злочини, що вчинені за допомогою преси, якщо в інтересах захисту громадського порядку і спокою було бажаним усунути розповсюдження статей сенсаційного характеру, які могли міститися в надрукованих судових звітах. Крім того, прокурори повинні були своєчасно повідомляти міністерству юстиції про всі випадки відхилення судом таких їх пропозицій [18, с. 179].

До відкриття судового засідання прокуратура брала участь у вирішенні питань про відвід суддів. Підсудні й потерпілі мали право відводити суддів за вказаними в законі підставами, а при вирішенні цього питання суд повинен був заслухати висновок прокурора (ст. 604 СКС, ст. 707 ВСС, ст. 698 ВМСС). Безпосередньо прокурору закон не надав право заявляти відвід суддям, однак у рішеннях Урядуючого Сенату таке його право згадувалося.

Відводити прокурора підсудні та потерпілі не мали права. Проте за наявності у прокурора обставин, що були підставою для відводу суддів, він був зобов'язаний взяти самовідвід від участі у провадженні справи і передати виконання своїх обов'язків іншій особі прокурорського нагляду. Якщо ж прокурор не усунув себе сам, то підсудний і потерпілий мали право довести до відома суду про існування законних причин до усунення прокурора. У такому випадку суд, не зупиняючи провадження справи, повідомляв про вчинок прокурора на розсуд його найближчого начальства. А в 1867 та 1870 роках Сенат роз'яснив, що у тих випадках, коли за наявності законних підстав до відведення прокурора він не усунув себе від участі у справі, його дії не втрачали законної сили і не знищували силу судових дій, а неправильна участь у справі конкретного працівника прокуратури могла мати наслідком лише його особисту відповідальність перед начальством [12, с. 1325; 13, с. 689].

У цивільному відомстві законодавство не передбачало узгодження з прокуратурою часу, на який призначався розгляд справ. Однак у військовому відомстві таке узгодження передбачалося. Відповідно до відомчих наказів засідання військово-судових і військово-морських судів відбувалися в призначені для того дні за узгодженням голови військово-окружного

(військово-морського) суду з військовим (військово-морським) прокурором.

Висновок. Таким чином, на етапі підготовки до судового розгляду кримінальних справ повноваження прокуратури були ширше прав підсудних та інших осіб, які брали участь у справі. А реалізація прокуратурою наданих їй повноважень суттєво впливала на подальший порядок і хід процесу.

Література:

1. Устав военно-судебный, разъясненный и дополненный мотивами, послужившими его основанием / сост. Н. Мартынов. 6-е изд. СПб. : тип. Контрагентства ж. д., 1894. 538 с.
2. Алфавитный сборник тезисов Уголовного кассационного и Общего собрания кассационных департаментов Правительствующего сената 1874–1886 / сост. А. А. Орлов. Самара : тип. И. И. Новикова, 1888. 450 с.
3. Высочайше учрежденная комиссия для пересмотра законоположений по судебной части : Труды. Т. 3. СПб. : тип. Правит. Сената, 1897. Раздел 2. 742 с.
4. Случевский В. Об ограничении прав защиты по вызову свидетелей. Журнал министерства юстиции. 1916. № 1. С. 205-232.
5. Судебные уставы Императора Александра II с законодательными мотивами и разъяснениями. Устав уголовного судопроизводства. 11-е изд. / сост. С. Г. Щегловитов. СПб.: тип. т-ва А. С. Суворина, 1913. 948 с.
6. Чайковский А. Г. Заметки практика. Журнал министерства юстиции. 1896. № 2. С. 172-197.
7. Недошивина Н. О правах прокуратуры и защиты на вызов свидетелей во время приговорительных к суду распоряжений. Право. 1916. № 38. Стлб. 2049-2055.
8. Державний архів Ростовської області. Фонд 41. Опис 1. Справа 164.
9. Записка главного военного прокурора, представленная военному министру 7 февраля, о производстве дел в военно-окружных и временных судах. [СПб.] : тип. И. С. Леви. [1883]. 57 с.
10. Военный суд, его защитники и разрушители. СПб. : тип. М. И. Румша, 1883. 197 с.
11. Сборник циркуляров и инструкций министерства юстиции. С 1 января 1865 по 31 декабря 1877 г. СПб. : тип. Правит. Сената, 1878. 1018 с.
12. Решения уголовного кассационного департамента Правительствующего Сената за 1870 год. Второе полугодие. СПб. : тип. Правит. Сената, [1870]. 1330 с.
13. Решения уголовного кассационного департамента Правительствующего Сената за 1870 год. Первое полугодие. СПб. : тип. Правит. Сената, [1870]. 844 с.
14. Решение Главного военного суда № 3 от 7 января 1882 года. Военный сборник. 1882. № 8. Раздел 2. С. 166-167.
15. Соболевский В. А. Правосудие и правовой порядок в войсках. СПб. : тип. Т-ва «Общественная польза», 1882. 626 с.
16. Всеподданнейший доклад министра юстиции, статс секретаря Муравьева о деятельности министерства юстиции за истекшее десятилетие (1894-1904 г. г.). [СПб., 1904]. 59 с.
17. Джаншиев Г. Ограничение гласности в суде. Юридический вестник. 1887. Т. 24. № 1. Январь. С. 108-114.
18. Сборник циркуляров и инструкций министерства юстиции (с 1877 по 1914 г.). Секретные. Петроград: Сенатская тип., 1914. 196 с.